« بوزانتيون »
ارمنجه يومية سياسية وعلمية وادبية وتجارية صاحب ومدير المسئول كيتچيان
بوزانتيون
ثمن الاشتراك في داخلية الدولة العثمانية ٢٠ غرشا في السنة وفي سائر الممالك ٤٠ فرنكا
ثمن الاعلانات في الصفحة الاخيرة ٣ غروش في السطر وفي الصفحة الثالثة ٥ غروش

ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ

ԳՈՍԱՆ ՓԱՐԻ — ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ — ԳՈՍԱՆ ՓԱՐԻ

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԲԻԶԱՆԴԻՈՆ ԳԻԶԵՐԱՆ

Իր գիտցեր ընթերցողներուն կ'ստորագրէ մի միայն
ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՆ
Առ որ կ'ուղղուին ամէն գրութիւններ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire
Directeur-Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab Aali Djaddési, No. 38.
CONSTANTINOPLE

ԳԻՆ ՈՒՐԻՇ ԿՈՂՄԵՐՈՒ
Փ. ԳԱԼԻՒ, ՇԱԲԱԹ, 1898 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28/12 ՄԱՐՏ — 19 ՇԷՎՎԱԼ 1315 — 28 ՇԻՒՊԱԹ 1313
Բ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 419

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԻՃԱԿ ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴՐՈՑ

Փոխոխամ չկայ միջազգային խնգիրներուն վիճակին մէջ։ Մեր ինտրագոյն թերացաւ ընկմեցաւ, դեռ խնդիր է։ Ինքնօրէնութիւն թէ Սպանիային բաժանում պիտի ըլլայ Քուպայի ճակատագրին, ադեկ մը չենք կրնար գիտնալ։ Ակէ կ'հասկցուի թէ Մ. Նահանգաց և Սպանիոյ միջեւ պատերազմի հրատարակուսի ալ այս օրուան վազուան գործ մը չէ։ Ամէն պարագայի մէջ, գարունը ձեռք պիտի ձգենք, ապանակ կ'ծուի։ Մակեդոնական գործերուն վրայ պուկար մանուկին քրիստոնեական հրատարակութիւնները նշանակուեցան Թուրք մամուլին մէջ, որով հասկցանք թէ ո՛րպիսի անտեղի զրպարտութիւններ և քրիստոնական զրոյցներ արձագանգ գտեր են փիլիպէի և Սոֆիայի թերթերուն մէջ։ Իտհեմ փաշա, Թեսալոնիկ բանակին սպարապետը, Սկիւպի կողմը կարեւոր միջոցներն ի գործ կ'դնէ ի պահպանում հանդարտութեան։ Հետեւապէս, այն կողմն ալ գործերը կարգին են։ Գալով Թեսալիոյ, Ռումանական միլիոնները պիտի ցընծայ, չնորհիւ երից Տերութեանց երաշխաւորութեան, որ գիցարանական առեւտրատուներ չարքեն իրականութեան աշխարհին վերածեց համբաւաւոր հնդկեան փոխառութիւնն ի վճարում պատերազմական տուգանքի։ Անդին կրետէ կ'մնայ թէեւ, բայց ո՛չ ապաքէն կրետէի քրիստոնեայք արժանի են իրենց ճակատագրին, չէ՞ մի որ իրենց գանգատած բաները չափազանցութիւն են, ինչպէս Մ. Քըրզըն պնդեց երեսփ. ժողովի վերջին նիստերէն մոյն մէջ։ Արտաքին գործոց խորհրդականն արդէն հոգ տարաւ բանիւ բերանոյ ապացուցանելու թէ կրետական և արեւելեան գործերուն մէջ ստոյգ չէ Սըր Ալվետ Պարդլէթի գանգատը թէ Անգլիա քրիստոնեաներուն թերի կ'ելնէ։ Մր. Քըրզըն արդեամբ հերքեց այս կարծիքը, գործերուն վիճակը կարելի եղածին չափ նպաստաւոր ցուցնելով, և ինչպէս արդէն գիտենք խորհրդարանին բացուած օրէն, Սըր Ուիլիըմ Հարքորթի հազար անգամ լսուած հեգնութիւններն երը չեն որ եւրոպեան ազնուագունդին մէջ պիտի ժպտցնեն ներդաշնակութեան տարերքը։ Հետեւապէս, այս կողմէ ալ նորութիւն մը չկայ արձանագրելու։ Արդէն, կուսակալի խնդիրը կ'մնայ առջի վիճակին մէջ, յաղորդաբարկեսերկոտանեակ ընտրակիներու մէկ կամ միւս կողմէ մերժումէն եռքը։ Առաջ կ'կարծուեր թէ կղզին վարչային խնդիրն ամենէն առաջ պիտի լմնար։ Հիմա, չնորհիւ հեղինակական հակակշռին եւ փոխառութեան ապահովուելուն, յուսալի է որ Թեսալեան գործն ալ աւելի չուտ վերջանայ, եւ Տերութիւնն ալ մեծ բեռէ մը ազատի։

Եվէ անգլ. եւ գաղղ. վերջին թերթերուն նայինք, օրուան մեծ խնդիրն ո՛չ ասէ ո՛չ ան է։ Անգլիա-Քրանսական կռիւն է. զի ուրիշ ի՞նչ անուն կրնանք տալ, երբ երկու կողմերն ալ իրարու դէմ զօրք կը չարեն նիկերի վիճելի երկիրներուն վրայ։ Անգլ. պաղարիւն ժամուն իբրեւ յայտ նշանակիչ դէպք մը արձանագրեց Լուկարտ գնդապետին անցեալ չարաթ օր Լիվըրուլէ մեկնելը դէպ ի Նիկէր, երեն հետ տանելով սպաներ, զինուորներ, գետասեաւեր և զինուորական չատ մը պիտոյք։ Այս գնդապետ, որ Աֆրիկէի մէկ ուրիչ կողմն, յԱկանտա, բանեցած էր Քրանսացիներուն, և քանի կը ճանչէ անոնց ափրիկեան զինուորական և միսիոնարական ձեռնարկներն, հրամատար կարգուած է այն անգլ. եւ ափրիկեցի զօրաց որք Նիկէրի Ընկերութեան իւրացուցած և իւրացնել ուզած հողերը պիտի պաշտպանեն Քրանսական ոտնձգութիւններու դէմ։ Վէճի առարկան պըզտիկ բան չէ.—500,000 քառ. մղոն երկիր եւ 20էն մինչեւ 40 միլիոն սեւամարթի, մեծ մասամբ իսլամ։ Ափրիկէի իսլամներն առ հասարակ աւելի ուշիմ, աւելի գործունեայ ժողովուրդ մ'են քան երկրին ուրիշ բնիկները։ Սոքոդոյի իսլամ Տերութիւնն ինքզինք բրիտանեան հովանաւորութեան ներքեւ դրեր է։ Սահմաններուն կատմամբ համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար ի Բարիզ անգլ. եւ գաղղ. պատուիրակներուն տեղի ունեցած բանակցութիւնք, ամիսներէ հետէ տեւելով հանգերձ, ելք ունեցած չեն, եւ անոյշ խօսքերը բերնէ չգելով հանգերձ, երկու կողմերն ալ կ'պատրաստուին խնդիրն ի հարկին զինու զօրութեամբ որոշելու։ Թայլ եւ Սրանգոպո նախարարական թերթերը կ'պահանջեն որ բրիտանեան ոյժերն անդիմադրելի պէտք է ըլլան Նիկէրի վրայ, և առ այժմ այնպէս ըլլալ կ'թուի։ Գնդ. Լուկարտ արդէն իր հրամանին տակ ունի 2,400 անգլ. զինուոր, գաշտային և պահեստի հրետանիներով, ճարտարագէտ գունդարտակով մը, քանի մը հազար քնիկ ափրիկեցի եւ Հնդկաստանէն բերուած զինուորներով, չարժուն եւ ամպուլանս հիւանդանոցներով, եւն. եւն. Ցայտնի չէ ուրեմն թէ առաջին գլխատակ Ատլանտեան Ովկիանոսէն (Սպանիա եւ Ափրիկա) պիտի լսուի թէ Ափրիկէի ներսերէն։

Ֆերտինանտ իշխան չատ բախտաւոր է։ Նոյն իսկ իր մոր հիւանդութենէն օգուտ քաղեց։ Ֆրանց Եոզէֆ կայսր Բէչլթայէ հեռագրաւ Բէլմանդին իշխանուհիին որպիսութիւնն հարցուցած ըլլալով քանիցս, իշխանը Թոյլտուութիւն խնդրեց կայսեր ներկայանալու՝ իր շնորհակալութիւնն յայտնելուհամար։ Թէեւ չորս տարեէ ի վեր է որ Աւստրիոյ կայսրն իր ներկայութեան չէ ընդունուած Պուլկարիոյ իշխանն, որովհետեւ Պորիս իշխանին օրհնուածը մկրտելուն եւ Լուսիոյ հետ մերձեցման պարագաներէն նեղանալու պատճառները ունեցած է, բայց այնքան կենցաղագէտ է որ չուզեց իշխանին այս պայմաններու մէջ խնդրած Թոյլտուութիւնը պնդել։ Հետեւապէս, իշխանը կայսեր ներկայացաւ, և կայսրն ալ փոխադարձ այցելութեան եկաւ։ Պալքանեան քաղաքականութեան մէջ նշանակելի դէպք մ'է այս։ Բէլմանդին իշխանուհին քաղցղ եղած ժամանակ մեծ բարիքներ գրած էր իր որդւոյն, եւ ահա իր մահամօրճ հիւանդութեան մէջ իսկ, երբ բժիշկներն ամէն յոյս կտրած էին, ոչ նուազ կարեւոր ծառայութիւն մը կ'մատուցանէ իր որդւոյն։ Ասանկ մայր մը ամէն տեղ կամ ամէն տեղ չի գտուիր։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՓՐՈՆԻԿ

Թափոհոյն ախրական հեղինակները։—Աւգլ. հանդէս մը, Quiver, մարտի համարին մէջ, կ'խօսի այն բանատեղծներուն, վիպասաններուն, պատմաբաններուն եւ աստուածաբաններուն վրայ, զորս նախասիրաբար կ'կարդայ Վիքտորիա Թագուհին։ «Վիքտորեան Դարու» նշանաւոր հեղինակ մը չկայ որուն գործերուն քաղաքակիրթ չըլլայ, բայց իրրեւ ամէն ճշմարտագէտ ընթերցող, Թագուհին ալ ունի իր նախասիրութիւնները։ Ուօլտըր Սքօթի քերթուածներն այնքան անգամներ կարդացած է որ գրէթէ գոց գիտէ, եւ Սկովտիոյ բարձրաւանդակներուն վրայ կառքով իր պատմութիւնը միջոցին, իր պալատական Տիկինները կ'զարմանէ՝ կրկնելով այն տողերն ուր վիպասան բանաստեղծը կ'երգէ իրենց դիտած բնական տեսարանները։ Մի քանի տարի առաջ Թագուհին ուխտագնացութիւն մ'ըրաւ Ուօլտըր Սքօթի բնավայրն յԱպպոտսֆորտ, ջրժեռանդ ափսաւորի մը յափշտակութեամբ, եւ քանի մը ծամ անցուց Դրատան մէջ. դիտելով վիվանհօէի մեռագիրը։ Դիտել սաւաւ գրին գեղեցկութիւնն, եւ ուրեմնները չկենալը։ Աւստուածութեան սենեկին մէջ երբ իրեն ցոյց տուին Ուօլտըր Սքօթի «Օրագիրն», եւ խնդրեցին որ իր անօձն արձանագրէ, Թագուհին նախ մերժեց, ըսելով թէ չափազանց յաւակնութիւն պիտի ըլլար իր կողմէ, բայց ի վերջոյ ստորագրեց։ Թէ խմեց ճաշատեղեկին մէջ ուր սկովտացի պուէտն իր վերջին չուշն աւանդած էր։ Թագուհին իրեն համար փառք եւ պատիւ սեպեց ճաշած ըլլալուն համար սեղեկի մը մէջ որ այնպիսի սրբազան յիշատակներով ալ եւս նաւթրագործուած է անգլիա-քսոն ցեղին համար։ Այս մանրապէրէ կ'հասկցուի որ Թագուհին լոկ ընթերցող մը չէ, այլ անուանի հեղինակներն իրրեւ դիւցազններ պաշտելու չափ զգական խանդավառութիւն ալ կ'ստածէ իր սրտին խորը։ Տէլվին Եպսկ.ին գաստիարակութեան ներքեւ Թագուհին իր մատաղ հասակին մէջ սացած էր խօրանկ համաութիւն Ս. Գրոց,— սրբազան պատմութեան ու վարդապետութեան միանգամայն։ Ս. Գրոց վերաբերեալ հեղինակութիւնները մէջ հետաքրքրութեամբ եւ համակրութեամբ կ'կարդայ, քէեւ չախորժէր լոկ վիճաբանական խնդիրներէն, եւ համ չառնուր աստուածաբաններու բանակռիւներէն։ Պատուական Սդենլի նըչեցն ալ Թագուհիին սրբած գրիչներէն մէկն էր, իր հոգեւոր խորհրդատուն ըլլալէ զատ։ Սդենլի իր «Հրէական նկուղներ» անուն գրքին ձեռագիրը մէկ կողմէ գրելով կ'կարդար Թագուհիին՝ մահիճին քով իր մեծնող երեցկնոջ։ Էֆտի Օկուսդա Սդենլիի, եւ Թագուհիին դիտողութիւնք կ'ընառնէին իր հիւանդ բարեկամուհին դիտողութիւններուն։ Հետեւեալ մանրամասնութիւնն յայտնելուհամար։ Թէեւ չորս տարիէ ի վեր է որ Աւստրիոյ կայսրն իր ներկայութեան չէ ընդունուած Պուլկարիոյ իշխանն, որովհետեւ Պորիս իշխանին օրհնուածու մկրտելուն եւ Լուսիոյ հետ մերձեցման պարագաներէն նեղանալու պատճառները ունեցած է, բայց այնքան կենցաղագէտ է որ չուզեց իշխանին այս պայմաններու մէջ խնդրած Թոյլտուութիւնը պնդել։ Հետեւապէս, իշխանը կայսեր ներկայացաւ, և կայսրն ալ փոխադարձ այցելութեան եկաւ։ Պալքանեան քաղաքականութեան մէջ նշանակելի դէպք մ'է այս։ Բէլմանդին իշխանուհին քաղցղ եղած ժամանակ մեծ բարիքներ գրած էր իր որդւոյն, եւ ահա իր մահամօրճ հիւանդութեան մէջ իսկ, երբ բժիշկներն ամէն յոյս կտրած էին, ոչ նուազ կարեւոր ծառայութիւն մը կ'մատուցանէ իր որդւոյն։ Ասանկ մայր մը ամէն տեղ կամ ամէն տեղ չի գտուիր։

Ուրմոզէլ Սբէյը.—Պարաների անկ. երէցը, Վեր. Նօքս, արդէն ճարատրպատ էր, երբ իր մէջ կոչում զգաց եկեղեցականութեան։ Սըր իր ժողովուրդ ձեռնարկեց նոր եկեղցիի մը չինութեան, Վեր. Նօքս յիշեց իր նախկին զբաղմունքն, եւ հոգւով ու մարմնով նետուեցաւ գործին մէջ։ Հիմակ ինք է չինութեան ընդհանուր վերակացուն (պինա էմինի), միանգամայն գրագիրը, նաև գործատրնկերն մեծն է և առաջին օրհնաբերն (համամէ)։ Ճարատարագոյն առաձնագործն ինքն է չինութեան մէջ, եւ արդէն նոր եկեղեցիին յատակագիծն ալ ի՛նք յօրինած է։ Այս նախկին ճարտարապետ հիմա մինչեւ եպիսկոպոսութիւն և արքեպիսկոպոսութիւն բաց ասպարէզ ունի իր առջեւ, մինչ մեր մէջ, ամուսնացեալ ճարտարապետ մը եթէ եկեղեցական ասպարէզի մէջ մտնել յօժարէր, քահանայութենէ անդին չէր կրնար երթալ։

Եփրոպէ Եպիսկոպոսն և Տէյլի Նէոզ։—Մր. Բ. Քլէյտըն, որ չատ տարիներ իմպգիր եղած է Տէյլի Նէոզի, Նիւ Եյճ հանդէսին մէջ իր յիշատակները կ'հրատարակէ՝ նոյն թերթին հանգուցեալ խմբագրապետ Թոմաս Ուօլքերի վրայ։ Մր. Ուօլքեր երբէք իր խմբագիրներէն չէր պահանջեր իրենց հաստատման հակառակ բան մը գրել։ 1868 ին Տէյլի Նէոզի սէրերէն մին կ'ինդրէ խմբագրապետէն որ Մխիթարեան մինչեւ Պատտատ, Եփրատի հովտին մէջէն, անգլ. դրամագլխով երկաթուղի մը չինելու խորհուրդը ջատագովող խմբագրական մը գրուի։ Խմբագրապետը Մր. Քլէյտընի կ'պատասխանէ թէ ինք համաձայն չէ, եւ չի կրնար գրել։ «Հոգ չէ՛, կ'պատասխանէ Խմբագրապետը, ինչ որ է ձեր համոզում, ինչ որ ճշմարտութիւն ըլլալ կ'կարծէք, զա՛յն գրեցէք, կ'բաւէ»։ — Մր. Քլէյտըն կ'գրէ երկաթուղւոյ ծրագրին դէմ, եւ խմբագրականը կ'հրատարակուի 1868 յուլիս 10 ի Թուով։ Ցայսնի չէ թէ Քերթին տէրն ի՛նչ զգաց. բայց սա՛ գիտենք որ քիչ եռքը բացուեցաւ Սուէզի Ջրանցքն, եւ Անգլիա իմաստութեամբ չարժեցաւ՝ նախ Ջրանցքին չինութեան հակառակ երթալէ եռքը՝ Ջրանցքին ընկերութեան բաժնեորդներուն մէկ մեծ մասը գնելով, եւ ձայն ու հեղինակութիւն ստանալով այս մեծ ձեռնարկութեան մէջ։

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՎԵՆԵՏԿՈՑ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ԳՐՔԵՐԸ

Ա.

Վերջերս Վենետկոյ Մխիթարեանց տպարանէն լոյս տեսաւ Ընդհ. Պատմութեան նոր դասագիրք մը որ կը վերաբերի Արեւելեան հին Ազգաց, ինչպէս նաև Յունաց և Հռովմայեցւոց։ Թէեւ գրական հրապարակին վրայ չէրն պակաս հին Ազգաց Պատմութեան համառօտ դասագրքեր, ինչպէս Մ. Մամուրեանի Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւնը, Վ. Քիւրքճեանի Համառօտ Պատմութիւն Ընդհ. Ազգաց եւ ուրիշներ, բայց նոր դասագրքի մը հրատարակութիւնը միշտ ուրախութեամբ կ'ողջունուի, այնու ալ Ազգ. մանկավարժական դասախրատկութեան կ'ծառայէ, երբ այդ դասագիրքն օժտուած ըլլայ նորագոյն մեթոտներու ընծայած բոլոր առաւելութեամբք. եւ որ աւելին է, պատմութեան դասագիրք մը այն գրքերէն է որ յարատեւ նոր տպագրութեանց կ'կարօտին, հետզհետէ երեւան եկած պատմական աղբիւրներով և յիշատակարաններով լուսաւորելու համար մութ եւ անորոշ մնացած կէտերը։ Աւելին նորագոյն մէթոտներով յօրինուած պատմութեան դասագրքեր պէտք կար և կայ. եւ ահա Հ. Ե. Տէրոյեան Վ. կ'երեւի թէ զգալով պակաս, ձեռնարկած է հրատարակելու Ընդհ. Պատմութեան համառօտ ընթացք մը, սկսելով Արեւելեան հին Ազգերէն. բայց թէ վերջ. Հայոց յաշղաշ է այդ ձեռնարկին մէջ։ այս է խնդիրը զոր պիտի քննենք ներկայ յօդուածով։

Բնաւ միտք չունինք պատմական ուսման չատագովութիւնն ընել. անոնք որ գէտն զայն և կամ անով կ'հետաքրքրուին, կ'մրանեն իր կարեւորութիւնը մեր դպրոցաց մէջ. այլ մեր նպատակն է ներկայ դասագիրքն ուսնչառ քննադատութեան բովէ անցընել. եւ որովհետեւ բազմաթիւ և մանաւանդ բազմատեսակ են իր քերուածքն, ըստ այնմ մեր քննադատութիւնն ալ երեք տեսակէտով պիտի ընենք. Ա. Տպագրութիւնն պեսակիպով. Բ. Լեզուի պեսակիպով և Գ. Մեթոտի պեսակիպով։

ՄԱՍՆ Ա. Տպագրութիւնը.—Արդարութիւնը սիրած ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ թէ Մխիթարեանք առ հասարակ շատ ուշադիր են տպագրութեան մասին իրենց տպած ամենամեծ խնամքով. ինչ որ դուրս կ'ելլայ Մխիթարեանց մամուլէն, հասարակութեան ամէնէն խստապահանջներէն կ'գնահատուի իբր կոկիկ, մաքուր գործ. և գրքին հանմար մաքուր թուղթ, մաքուր եւ վայելուչ տառեր, հաստատուն կազմ. ամկայն միայն հոս չի վերջնաւոր Մխիթարեանց տպագրութեան մասին ուշ նեցած հմտութիւնը. ինչ որ աւելի գովելի է, Մխիթարեանց տպած գրոց մէջ դժուար է տառասխալ մը գտնել. այո՛, կ'խոստովանիմ որ չատ գիրք կարդացած եմ (Մխիթարեանց տպագրութիւն), սակայն տառասխալի մը հանդիպած չեմ. այս մասին Ս. Ղազարու և Վիեննայի կրկին Մխիթարեանք իրաւամբ կրնան պարծիլ։ Բայց սակայն որչափ որ ներկայ գրքին մաքուր տպագրութեան համար մեք կրկին գոհունակութիւն կ'յայտնենք, մեր կողմէ կ'ցաւինք տեսնելով որ տպագրական մի մեծ թերութիւն ներկայ դասագրքին մէջ ալ ալ կ'երեւայ, այն է ազնարհացոյց փորձեր և պատմական պատկերաց պակասութիւն։ Մենք չկրցանք ըմբռնել թէ ի՛նչպես Վենետկոյ Պատ. հրատարակիչք, առանց պատկերի եւ աշխարհացոյց քարտէսի, պատմութեան դասագիրք մը հրապարակ կ'հանեն. ի՛նչպես կարելի է տղոց մտքին մէջ տեղաւորել հին աշխարհն իր հին բաժանումներով, առանց տղուն աչքին առջեւ դնելու աշխարհացոյց քարտէս մը. և ի՛նչպես կարելի է տղուն հասկցնել կարգ մը պատմական և հնագիտական բառեր, զոր օրինակ, Բոսբէ, Լոնդոն, պրնան, Ղհհինոպրոմ, պեպոպէ պրնանոպրոնիւնէ, մոմիա, պիրամիտ են. են։ Ըրաւ է որ այս տեսակ հրատարակութիւնք Պոլսոյ և ուրիշ տեղերու տպարաններէն չատ անգամ լոյս կ'տեսանեն, բայց ասիկա պատճառ մը չի կրնար ըլլալ որ Վենետկոյ Վենետկեցիներն իրենց ցոյց տուած անհոգութեան պատճառաւ. վասն զի Պոլսոյ տպարանք առհասարակ աղքատ են և բազդատութեան կարելի չէ դնել պանոնք Ս. Ղազարու տպարանին հետ. չատ անգամ ալ Պոլսոյ հրատարակիչք սոսկ անհատներ են որք տպագրութեան համար հարկ եղած գիւրութիւնները չունենալով գործի կ'ձեռնարկեն, այս է պատճառ որ գէշ թղթով, տպատ, և այլ չատ յատկութիւններէ զուրկ գրքեր կ'տեսնուին մեր գրական հրապարակին վրայ։ Բայց Վենետկոյ Վանուց համար այսպէս չէ. անիկա հայ տպագրատանց իշխանն է, ասնի ջոյ Հայերու մեծամեծ կատկները, հաստատութիւն, բառին բովանդակ նշանակութեամբ, և գիւրութիւն՝ ձեռք ձգելու ինչ որ տպագրական արհեստն հետզհետէ կ'պարգեւէ մարդկութեան. իր գիրքը իր միջավայր գինքը կ'օժտուն ամէն ուզած ու փափաքածներն ասնելու։

Եւրոպայի մէջ փորագրութիւնը, վիմագրութիւնն եւ մանաւանդ կալվանոպլաստիկան չատ յառաջացած են եւ ա՛յնքան ժան են որ Վենետկոյ պէս հարուստ տպարանի մը համար մեղադրելի է օգուտ չքաղել տպագրական արհեստին այս ձիւղերէն, գործածելու համար իր հրատարակութիւնք հարկաւոր պատկերներով եւ քարտէսներով։ Հետաքրքիր ընթերցողք ալ ոչինչ է ընծայած օգուտին չափ բազդատելով. այո՛, չատ ալ։ տեսէք թէ ոչ։ Սերոպայի ամէն մեծ հրատարակչ-Տպարանք իրենց հրատարակութեանց մէջ գործածած պատկերաց կազապարները (բլիշէ) կ'ծախեն ուզողին, պայմանաւ որ ի՛նչ ընծայի համար որ նախագրուած եւ գործածուած են այդ կազապարները, միեւնոյն գրքին ուրիշ լեզուաւ թարգմանութեան տպագրութեան առթիւ չգործածուելուն։ Արդ եթէ տպագրենք որ գիրք մը տպագրութեան համար 15 պատկերի պէտք ունինք. եւ այդ պատկերներն ըրատրու վրայ 10 քառ. հարիւրդրամեղր լայնութիւն եւ 8 քառ. հարիւրդրամեղր երկայնութիւն ունենան, որով 15 պատկերաց համար կ'ունենանք 1200 քառ. հարիւրդրամեղր մակերեսոյթ. եւ որովհետեւ իւրաքանչիւր քառ. հարիւրդրամեղր 10 անգ. է, ուրեմն մեր 15 ամենափառաւոր եւ ընտրուած պատկերաց արժէքը կ'ըլլայ 120 ֆր.։ Գալով քարտէսին, որ ալ փորագրութեան եւ տպագրութեան ծախք կը հաշուենք 30 ֆր. գումարը կ'ըլլայ 150 ֆր.։ Ճամբու ծախքն հաշուելով 15 ֆր. ընել է ընդ ամէնն 165 ֆր. պէտք է գիրք մը ըստ բաւականին պատկերազարդելու համար։ (*) Ահա այս 165 ֆր.ը խնայելնուն համար է որ Վենետկոյ Պատ. Հայրերն այսպէս չոր ու ցամաք գիրք մը հրատարակ հաներ են։ Աւելի լաւ էր որ քնաւ չհրատարակէին զայն, որ ուրիշ բանի չի ծառայեր բայց եթէ աւելցնել թիւն այն անպէտ գրքերուն որ կը վխտան Վենետկոյ Գրատան մէջ։

Եւտոյ կ'ընեն կ'գանգատին, կը արտնչան, գիրք չի ծախուիր, առեւտ և փնտռող չկայ և այլն և այլն ըսելով. առաջը մէկ յիշելու է. «Ինչ ցանէ՛ այն կ'հոտի՛, ասելին ոյ էրքեի՛»։

Ա. ՊԻՊԷՐՃԵԱՆ

ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, գեռ զեցիկ սեռն, իր իրաւունքները պահանջելու վրայ, չատ հեղ անտես կ'ընէ իր պարտականութիւնները։ Աճո՛ օրուան խնդիրը.— Ի՞նչպէս կարելի է ստիպել սպասուհիներն որ լաւագոյն կերպով ծառայեն ուրուհիներուն։ Ո՛րչափ որ կիները կ'ձգտին գիտութեան, գեղարուեստի եւ քաղաքականութեան ասպարէզին մէջ մըրցելու այրերուն դէմ, նոյնչափ ալ ժամանակ կ'պակսի իրենց՝ հակելու սպասուհիներու վրայ, որք օգուտ քաղելով, հազիւհազ աւելի պահանջկոտ կ'ըլլան եւ կ'թերանան իրենց պարտականութեանց։

Գո՛նէ այս է կարծիքն Ամերիկացի Տիկին Լուրը Կրիստոլար, որ Սէնթըբէ Մակպրիի մէջ կ'գրէր.— «Հիմակ ամէն մարդ ուրիշ բանի վրայ չի խօսիր, եթէ ոչ տանտիկիններուն դժբախտութեան եւ սպասուհիներուն ապիկարութեան վրայ. բայց նաեւ ինչո՞ւ չեն խօսիր տանտիկիններուն անկարողութեան վրայ։ Հոն է չարիքին բուն արմատը։ Եթէ հիմա չկայ տիկին մը որ կանոնաւոր տուն եւ լաւ սպասուհիներ ունենայ, գլխաւոր պատճառն այն է որ չէ մնացած տիկին մը որ ամենափոքր ծանօթութիւն ունենայ կերակուր եփելու, աւելցու, սրբելու, կրակը վառելու արուեստին, եւ ամէն անհրաժեշտ պիտոյքներու գինը գիտնայ։ Տիկին կրնուսուցա չգոհր թէ պատասուր պէտք չէ գործածել, եւ տիկիններն իրենք ընելու են ծառայութիւնները, այլ կին մը եթէ անկարող է օգնել սպասուհիին եւ պատահանելի հարկին անոր ծառայութիւնները իր վրայ առնել, այս պատճառաւ անկարող է հրամայել սպասուհիին։ «Այսդ է թէ ծայրագոյն ապահանի հասած են սպասուհիներու մեծ մասին ագիտութիւնն եւ անկարողութիւնը։ Բայց ա՛ր պիտի սորվին ինչ որ կ'պահանջենք որ գիտնան. իրենց տանտրո՞ւն մէջ. բայց անոնց եւ մեր ապրելու եղանակին մէջ անհուն տարբերութիւն կայ. եւ երբ մեր տունը կուգան, մենք ալ բան մը չենք կրնար սովրեցնել, որովհետեւ չենք գիտեր։ Սպասուհիք կ'գան թէ տիրուհիք անհրաժեշտ պէտք ունին իրենց։ Դեսպանի մը պաշտօնական տիկինն իմանալով թէ ամանէնին առած փառաւոր հագուստներէ մը իրկունն սպասուհին յանկարծ ձգեր գացեր է, ազկանը միշտ կ'ըսէ։ Սերոպայի ամէն մեծ հրատարակչ-Տպարանք իրենց հրատարակութեանց մէջ գործածած պատկերաց կազապարները (բլիշէ) կ'ծախեն ուզողին, պայմանաւ որ ի՛նչ ընծայի համար որ նախագրուած եւ գործածուած են այդ կազապարները, միեւնոյն գրքին ուրիշ լեզուաւ թարգմանութեան տպագրութեան առթիւ չգործածուելուն։ Արդ եթէ տպագրենք որ գիրք մը տպագրութեան համար 15 պատկերի պէտք ունինք. եւ այդ պատկերներն ըրատրու վրայ 10 քառ. հարիւրդրամեղր լայնութիւն եւ 8 քառ. հարիւրդրամեղր երկայնութիւն ունենան, որով 15 պատկերաց համար կ'ունենանք 1200 քառ. հարիւրդրամեղր մակերեսոյթ.

(*).—Ցմտանանք ընելու թէ այս արուած գնները Ֆրանսական ապարանց կ'վերաբերին. գերմանական եւ իտալական գներն այս գներէն չատ աժան են. եւ որ աւելին է, ապարաններ կան որ մօտաւոր քաղաքաց հրատարակչաց վարձով ալ կուտան ընդրուած կիրզապարները։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՒՇԱՐԱՆ

Ի.

Տիրապետելով մեծ ժողովրդի հարուստ հոգևոր ժառանգությանը, հայ գրականությունը միշտ էլ ապրել է նրա կյանքով, նրա ուրախություններով ու տառապանքներով, նրա ազատագրական պայքարի ալեկոծ տարիներով։ Ժողովրդի հոգևոր կյանքի ամենաբազմազան կողմերը, նրա պատմության ամենաբարդ ու հակասական շրջանները գտել են իրենց արտացոլումը հայ գրականության մեջ։ Հայ գրողները միշտ էլ ձգտել են ոչ միայն ճշմարտացի պատկերել իրականությունը, այլև ներգործել նրա վրա, ազդել ընթերցողների գիտակցության վրա, նպաստել նրանց հոգևոր աճին, ազատագրական պայքարի ոգով դաստիարակել նրանց։ Հայ գրականության մեջ ստեղծվել են հարյուրավոր գեղարվեստական գործեր, որոնք ներկայացնում են հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքի ամենաթանկ գանձերը։ Այդ գործերի մեծ մասը հրատարակվել է նախահեղափոխական տարիներին, հրատարակվել է ցարական գրաքննության ահավոր պայմաններում։ Ցարական գրաքննությունը ոչ միայն արգելում էր հայ գրողների ստեղծագործությունների տպագրությունը, այլև ոչնչացնում էր նրանց ձեռագրերը։ Հայ գրականության պատմության մեջ կան բազմաթիվ դեպքեր, երբ գրողները իրենց ստեղծագործությունները թաքցնում էին ցարական ոստիկանության աչքից, ինչպես ոսկերիչը թաքցնում է իր գաղտնի գործիքները։ Ցարական գրաքննությունը ոչնչացրել է հայ գրականության հազարավոր գործեր, որոնք մեզ չեն հասել։ Ցարական գրաքննության ոճրագործությունների մասին մեզ պատմում են հայ գրողների ձեռագրերի վրա կատարված գրաքննական կնիքները։

Հայ գրականության պատմության մեջ կան շրջաններ, երբ հայ գրողները ստիպված էին իրենց գործերը տպագրել արտասահմանում, որտեղ ցարական գրաքննությունը չէր կարող նրանց խանգարել։ Այդպես էր, օրինակ, 1840-ական թվականներին, երբ Ռուսաստանում ցարական ահավոր ռեակցիայի տարիներին հայ գրողները իրենց գործերը տպագրում էին Կ. Պոլսում, Վենետիկում, Փարիզում, Վիեննայում, Մոսկվայում, Թիֆլիսում, Նոր Նախիջևանում, Ղրիմում և այլ վայրերում։ Ցարական գրաքննությունը ոչնչացրել է հայ գրականության հազարավոր գործեր, որոնք մեզ չեն հասել։ Ցարական գրաքննության ոճրագործությունների մասին մեզ պատմում են հայ գրողների ձեռագրերի վրա կատարված գրաքննական կնիքները։

Հայ գրականության պատմության մեջ կան շրջաններ, երբ հայ գրողները իրենց գործերը տպագրել են

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐ ԹԵՐԹԻ

ՈՒՐԱԽԱՑՈՒՄ ԵՆՔ ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՈՐ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ՄԻԱՅՆ ՃՇՄԱՐԻՏ ՍԻՐՈՎ ԵՎ ՀԱՎԱՏՈՎ ԿԱՐԱՑԱԾ ՈՐԴԻՆ ԵՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԱՄԱՐ ՈՒ ՈՉ ՄԻ ՎԱՅՐԿԱՆԱՆ ՄԱՍՆ ՉԻ ՈՒՆԵՑԵԼ ՈՒ ՉԻ ՈՒՆԵՑԱՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՎ ՄԵՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն անգամ որ հայ հասարակութեան մէջ հարց մը կը ծագի, որ ազգային կեանքի մը կամ ազգային շահերու հետ առնչութիւն ունի, մեր մամուլը կը զբաղի անով, կը քննադատէ, կը քննարկէ, կը ջանայ լուսաբանել զայն, որպէսզի հասարակութիւնը կարենայ ճիշդ դիրքորոշում մը ունենալ անոր նկատմամբ։ Ասիկա ամէն ազգի մամուլին պարտականութիւնն է, ամէն ազգի մամուլ կը կատարէ զայն, ինչպէս որ կրնայ, ինչպէս որ կրնայ։ Ամէն ազգ ունի իր ներքին հարցերը, որոնք կրնան ըլլալ քաղաքական, տնտեսական, կրթական, եկեղեցական, ընկերային, ամէն տեսակ հարցեր, որոնք կը հետաքրքրեն ազգը, կը հետաքրքրեն հասարակութիւնը, կը հետաքրքրեն մամուլը։ Ամէն ազգ ունի իր ներքին հարցերը, ամէն ազգ ունի իր ներքին դժուարութիւնները, ամէն ազգ ունի իր ներքին կեանքին մէջ իր ներքին դժուարութիւնները, որոնք կրնան ըլլալ ընկերային, տնտեսական, քաղաքական, կրթական, եկեղեցական, ամէն տեսակ դժուարութիւններ, որոնք կը հետաքրքրեն ազգը, կը հետաքրքրեն հասարակութիւնը, կը հետաքրքրեն մամուլը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԿԱՆ

Կ Ի Ր Կ

ԴԱՐԱՁԱՆ ԸՆԿԱՅԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Տիրոջ ներման ցաղթակը

Ի՞նչ կարող է մարդ մտածել այն մասին, որ Աստված ինքը ստեղծած մարդուն, որ իր պատկերով ու նմանութեամբ է ստեղծած, ինքը կամենայ ոչնչացնել, ինքը կամենայ կորուստին մատնել։ Ինչ կարող է մարդ մտածել այն մասին, որ Աստված ինքը ստեղծած մարդուն, որ իր պատկերով ու նմանութեամբ է ստեղծած, ինքը կամենայ ոչնչացնել, ինքը կամենայ կորուստին մատնել։